

DEDNOPRAVNI POLOŽAJ HČERA PO STATUTIH PIRANSKEGA
KOMUNA – RECEPCIJA ALI KONTINUITETA RIMSKEGA PRAVA

Marko KAMBIČ

Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Poljanski nasip 2
e-mail: marko.kambic@pf.uni-lj.si

IZVLEČEK

Po uvodni predstavitvi kritičnega pogleda na problematiko vsebinske opredelitve pojmov recepcije in kontinuitete avtor z analizo vseh štirih ohranjenih redakcij Piranskega statuta iz 14. stoletja pokaže, da so bile zapustnikove hčere v svojem dednopravnem položaju popolnoma izenačene z zapustnikovimi sinovi. Čeprav velja prepričanje, da je enak dednopravni položaja hčera in sinov v istrskih mestih tipičen primer kontinuitete, skuša avtor na podlagi interpretacije statutarnih določb, ob upoštevanju stopnje družbenega razvoja in nekaterih indicev iz listinskih virov, pokazati, da takega položaja vsaj po Piranskem statutu po vsej verjetnosti ne gre pripisati kontinuiteti. Izenačitev je po avtorjevem mnenju rezultat zgodnje recepcije rimskega prava, ki pa je bila uspešna predvsem zato, ker so v Piranu že obstajale ugodne družbeno-ekonomske okoliščine, ki so zmanjševale pomen rodbinske skupnosti.

Ključne besede: rimsko pravo, recepcija, kontinuiteta, hčere, ženske, dedovanje, piranski statut

LA POSIZIONE DELLA FIGLIA NEL DIRITTO EREDITARIO SECONDO
GLI STATUTI DEL COMUNE DI PIRANO. RICEZIONE O CONTINUITÀ
DEL DIRITTO ROMANO

SINTESI

Dopo una presentazione introduttiva e uno sguardo critico sui contenuti veicolati dai concetti di ricezione e continuità, l'autore mostra attraverso l'analisi di tutte e quattro le redazioni conservate dello Statuto di Pirano del XIV secolo che le figlie dell'estinto nella loro posizione ereditaria erano equiparate in tutto e per tutto ai figli eredi maschi. Sulla base dell'interpretazione delle norme statutarie e considerando il livello dello sviluppo sociale nonché alcuni indicatori tratti da fonti documentarie, l'autore cerca di dimostrare che almeno secondo lo Statuto di Pirano il caso

dell'equiparazione della posizione ereditaria delle figlie e dei figli nelle città istriane, con tutta probabilità, non va attribuito alla continuità, sebbene tale convinzione esista. Secondo l'autore la parità è il risultato di una precoce ricezione del diritto romano che ha avuto successo innanzitutto perché a Pirano già esistevano condizioni socio-economiche favorevoli, che hanno smorzato il significato della comunità familiare.

Parole chiave: diritto romano, ricezione, continuità, figlie, donne, eredità, Statuto di Pirano

SPLOŠNO O RECEPCIJI IN KONTINUITETI

Specifika pojma »recepција rimskega prava«

Tujko *recepција* najdemo v pomenu »sprejema« oziroma »prevzema« na mnogih področjih, v pravu pa se povečini nanaša na poseben zgodovinski proces, ki se kratko označuje kot »sprejem rimskega prava v pravo držav srednje in zahodne Evrope« (PTS, 1999). Ta proces, ki ga je Wundt poetično označil kot »*eine der wunderbarsten Ereignisse in der Geschichte des Geistes*« (Wundt, 1908, 574), je pomembno zaznamoval evropski pravni razvoj, njegove sadove pa uživamo še danes.

Čeprav je izraz »recepција rimskega prava« ustaljen, je njegova vsebina bolj specifična in pomensko raznolika, kot bi lahko sklepali iz poimenovanja, zato potrebuje nekaj strnjenih pojasnil.¹ Rimsko pravo je v svoji historični perspektivi pravo rimskega ljudstva in (pozneje) rimske države, ki mu lahko sledimo dobrih tisoč let, vse od Zakonika XII plošč (449/451 pr. Kr.) do bizantinskega cesarja Justinijana (527–565). Slednji je rezultat omenjenega dolgotrajnega razvoja uzakonil in si s tem pridobil sloves največjega zakonodajalca v zgodovini. Obsežen zakonodajni projekt je po cesarju dobil ime Justinijanova kodifikacija.² K njej je Justinijan pozneje dodajal še nove zakone, imenovane *Novellae (leges)*, ki so kodifikacijo dopolnjevali in tudi spreminjali.³ To rimsko pravo, ki ga moramo precizneje označiti kot Justinijanovo pravo, so v Italiji v celoti ponovno odkrili v prvi polovici 11. stoletja.⁴ Ker je vsebovalo uporabne, izjemno kvalitetne rešitve pravnih problemov, so ga začeli preučevati in razlagati z namenom, da bi ga uporabili v praksi, saj je bilo dotedanje srednjeveško pravo praviloma nedorazlo izzivom, ki jih je prinesel takratni hiter družbeno-ekonomski razvoj. Na pod-

1 Širše o recepciji rimskega prava z navedbo lit. gl. pri: Kambič, 2007a, 13 ss.

2 Kodifikacija je sestavljena iz treh delov: Kodeksa (zbirka cesarskih konstitucij, izd. l. 529, revid. l. 534), Digest (zbirka odlomkov iz spisov rimskih juristov, izd. l. 533) in Institucij (pravni učbenik, ki je imel kot del kodifikacije uradno veljavo, izd. l. 533).

3 Za Justinijanovo kodifikacijo skupaj z novelami (in dodatkom lombardskega fevdnega prava, t. i. Fevdne knjige – *Libri feudorum*) se je šele v novem veku ustalilo poimenovanje *Corpus iuris civilis*.

4 Pri tem je bilo posebej pomembno odkritje rokopisa Digest, ki predstavljajo najpomembnejši del Justinijanove kodifikacije.

lagi poglobljenega študija Justinijanove kodifikacije in novel pa je ob uporabi sholastične metode začela nastajati pravna znanost. Njen zgodnji produkt so bile specifične razlage Justinijanovega prava, imenovane glose, ki so sčasoma dobile večji pomen kot originalno besedilo. V ospredje torej ni prihajalo neposredno rimsko pravo, kakor ga je uzakonil Justinijan, ampak praviloma Akurzijeva Glosa kot najpomembnejša zbirka glosatorskih dosežkov oziroma poznejši komentarji in zbirke konzilijev, pravo torej, ki je nastalo z izrazito kreativnim in produktivnim znanstvenim pristopom.⁵

Glosatorji in njihovi nasledniki komentatorji (im. tudi post glosatorji ali konziliatorji) so v duhu nove pravne znanosti izšolali množico juristov, ki je dosežke pravne znanosti po Evropi s pridom prenašala v prakso. Naj za ilustracijo omenim podatek, da se je število študentov prava samo v Bologni, prvem centru pravne znanosti, sredi 12. stoletja povzpelo že na deset tisoč (Koschaker, 1966, 69, z op. 6). S pomočjo pravne znanosti se je tako porajalo novo, povsem specifično pravo, ki ni bilo sad zakonodajalčeve volje. Njegovi nosilci so bili šolani juristi, zato se ga je prijelo ime učeno oziroma pravniško pravo.⁶ Temeljni formalni element njegove uporabe ni bil zakonodajni akt, ampak zgolj prepričanje, da ima to pravo občo, se pravi splošno veljavo na teritoriju krščanske Evrope.⁷ K uveljavitvi učenega prava je v velikem delu Evrope med drugim pripomogla tudi ideja, da Rimski imperij ni propadel, ampak je živel naprej kot zahodni krščanski imperij,⁸ njegovi vladarji pa so se šteli na podlagi ukošenjenega prepričanja, da se oblast na zahodne vladarje prenaša po papežu z rimskih cesarjev (*translatio imperii*) za njihove neposredne naslednike (Wieacker, 1996, 50). Rimsko pravo pa naj bi v poštev prihajalo le subsidiarno, to je takrat, kadar domače, lokalno oziroma partikularno pravo (im. tudi *ius proprium*) ni imelo ustrezne določbe.⁹ Šlo je torej za prepričanje, da je potrebno vrzeli partikularnega prava zapolnjevati z učenim pravom in njegovimi metodami.¹⁰ Poleg rimskega prava so splošno veljavo priznavali še delu kanonskega prava in lombardskemu fevdnemu pravu. Zato se je za

5 Akurzijeva Glosa je postala temelj in okvir za uporabo rimskih pravnih virov, most med rimskim pravom kot virom veljavnega prava in njegovo dejansko uporabo, kar je zgovorno izražalo načelo *Quidquid non adgnoscat glossa, non adgnoscat curia*. Prim.: Kranjc, 1993, 150 s. Gl. tudi: Brugi, 1921, 85, ki navaja varianto gornjega načela: »*quicquid non agnoscit Glossa, nec forum agnoscit*«.

6 V tujih jezikih npr.: *Juristenrecht, gelehrtes Recht, learned law, droit savant, diritto dotto*.

7 To idejo so poznali že predhodniki glosatorjev, lombardisti, ki jim je rimsko pravo pomenilo pravo, »*quod omnium est generale*«. Prim.: Wieacker, 1996, 42 in Stein, 1999, 45.

8 Sveto rimsko cesarstvo – od Konrada II. kot *Imperium Romanum*, pod Friderikom I. pa kot *Sacrum Imperium*. Koschaker, 1966, 39 s.

9 O *ius proprium* in hierarhiji pravil gl.: Bellomo, 1995, 78 ss in 151 s.

10 Občepravna doktrina je načelo subsidiarnosti v odnosu do mestnih statuten izrazila v maksimi »*Ubi cessat statutum, habet locum ius civile*«. Cit. po: Koschaker, 1966, 90. Kakšen je bil v poznem srednjem veku odnos med občim pravom na eni strani in lokalnim pravom na drugi, nam nazorno pokaže na primer norma Piranskega statuta iz leta 1384: »*testamentum [...] sit firmum et ratum sicut scriptum et ordinatum fuerit non obstantibus aliquibus legibus ciuilibus uel canonicis dummodo non fuerit factum contra statuta comunis Pirani*«. (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 2). Z izrazom *ius civile* je zajeto rimsko pravo.

vse tri vire prišlo ime *ius commune* (obče pravo), katerega najpomembnejši del pa je nedvomno bilo rimsko pravo. Ker so začeli šolani pravniki na pomembnih položajih v upravi in pravosodju postopoma nadomeščati nešolan kader, se je položaj občega prava v praksi dejansko vedno bolj krepil, kar je ponekod močno relativiziralo načelo subsidiarnosti. Italijanski mestni statuti na primer so že v 13. stoletju od sojenja v kazenskih zadevah izrecno izključevali nešolane sodnike (po: Engelmann, 1938, 47 s).

Ob tem moramo posebej opozoriti, da s praktičnega vidika obče in partikularno pravo nikoli nista bili dve popolnoma ločeni kategoriji. Med njima je prihajalo do trenja in mešanja. Pri tem je obče pravo vplivalo na partikularno pravo in obratno, spremembe je v praktični rabi pod vplivom partikularnega prava doživljalo tudi obče pravo. Rezultate tega trenja in vzajemnega vplivanja je Vilfan posrečeno imenoval »občepravní partikularizem« (Vilfan, 1961, 397). Obče pravo je namreč na različnih teritorijih mnogokrat naletelo na tradicionalne domače elemente in se z njimi spajalo, pri čemer je pogosto prihajalo do precej poenostavljene interpretacije občepravnih norm ali celo do njihovega hotenega ali nehotenega spreminjanja.¹¹ Rimsko pravo pa so pogosto prilagajali tudi povsem (nerimskim) domačim institutom, da bi jim s tem dali večjo avtoriteto.¹²

Na podlagi povedanega naj strnemo, da je pojem recepcije večplasten. Splošno jo moremo definirati kot ponovno, v načelu subsidiarno veljavo oziroma uporabo Justinijanovega prava, kakor ga je s svojimi metodami opredelila srednjeveška in pozneje novoveška pravna znanost. Pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da ne gre zgolj za recepcijo samega rimskega prava, ampak v prvi vrsti za uporabo sistema in metod nove pravne znanosti, ki je bila produkt izrazito kreativnega in produktivnega pristopa.¹³ Zato so tudi konkretne pojavné oblike recepcije različne. Kažejo se predvsem v novem pristopu in metodi pravniškega dela, v neposrednem sklicevanju na rimskopravne (občepravne) institute v postopkih pred različnimi organi in v vključevanju rimskega prava oziroma dosežkov pravne znanosti v pravne norme.

Zadržano o kontinuiteti rimskega prava

Za razliko od recepcije opredeljuje kontinuiteta nepretrgano veljavo rimskega prava primarno na ozemlju Italije. V širokem smislu pa se pojem kontinuitete nanaša skoraj na celoten teritorij naslednic rimske države, kjer bi se utegnila rimska pravna tradicija ohranjati predvsem v večjih mestih z romaniziranim prebivalstvom. Ideja

11 O tem vprašanju v Piranskem statutu gl. Kambič; 2006, 517.

12 Kot primer lahko navedemo Koprski statut, v katerem so uporabili načelo rimskega prava tako, da so prišli do rešitve, ki je bila v popolnem nasprotju z rimskim pravom. Gl. Margetić, 1993, XVII.

13 To v širšem kontekstu nazorno ilustrira Stein (1999, 61): »What the civil law supplied was a conceptual framework, a set of principles of interpretation that constituted a kind of universal grammar of law, to which recourse could be made whenever it was needed«.

kontinuitete temelji na predstavi, da rimsko pravo kljub propadu zahodnorimskega cesarstva ni prenehalo veljati, ampak se je neprekinjeno uporabljalo še naprej. Justinijanova kodifikacija, izdana v Bizancu, je bila namreč razglašena tudi v Italiji, kar je pomenilo, da je imela tam, vsaj formalno, uradno veljavo. Dejansko pa so uporabljali le izvlečke iz Institucij, Kodeksa in Novel, najpomembnejši del kodifikacije, Digeste, pa so do ponovnega odkritja v 11. stoletju utočile v pozabo.¹⁴ Na kontinuiteto naj bi kazalo dejstvo, da je pravo takrat veljalo na podlagi personalnega načela, kar je pomenilo, da se je za Rimljane oziroma romanizirano prebivalstvo še vedno uporabljalo rimsko pravo in da je slednje veljalo tudi za rimsko Cerkev, kar je izražalo znano načelo *Ecclesia vivit secundum legem Romanam*.¹⁵ Zaradi neugodnih gospodarskih in socialnih razmer pa je bilo pravoznanstvo in s tem uporaba rimskega prava dejansko na precej nizki stopnji. Zato je treba po našem mnenju k vprašanju kontinuitete pristopati z določeno mero skepse.

Ideja o kontinuiteti se v literaturi prenaša tudi na nekdanja ozemlja Bizantinskega cesarstva. Slednje je na svojem teritoriju uporabljalo najprej Justinijanovo kodifikacijo, čez čas pa so jo iz praktičnih razlogov nadomestili zakoniki in pravne knjige v grščini, ki pa so z manjšim ali večjim odstopanjem povzemali Justinijanovo pravo. Med temi deli posebej omenjamo Eklogo, ki naj bi občutno zaznamovala pravni razvoj tudi v mestih na vzhodnem Jadranu.¹⁶ Bila naj bi element, po katerem se je nadaljevala rimska pravna tradicija in s tem člen, ki je omogočal kontinuiteto.

Splošne ugotovitve za slovensko ozemlje s posebnim ozirom na Primorje

Dosedanje raziskave so potrdile tezo, da sta bila potek in intenzivnost recepcije na Slovenskem na času ustrezni stopnji in tako primerljiva z dogajanjem v širšem prostoru.¹⁷ Recepcija na Slovenskem je torej tako z vidika časovne dinamike, vzrokov, načina, obsega in intenzivnosti primerljiva z razvojem na širšem ozemlju. Glede na dejstvo, da je Primorje v obravnavanem obdobju spadalo v drugačen civilizacijski krog kot kontinentalni del, so značilnosti razvoja znotraj današnjega slovenskega ozemlja različne, čeprav še vedno v skladu s splošnimi tendencami širšega teritorija, ki mu je posamezen del pripadal. Določenih posebnosti, ki jih srečujemo tudi pri nas, pa v tem okviru ne moremo opredeljevati po etničnem ključu, ampak jih je treba presojati bolj kot izraz specifičnih družbenih okoliščin.

¹⁴ Več o uporabi rimskopravnih virov v tem obdobju gl. pri: Lange, 1997, 8 ss.

¹⁵ Nečelo cit. po: Lange, 1997, 97 (z lit. v op. 21).

¹⁶ Ekloga je bila kot prvi zakonik po Justinijanovi kodifikaciji izdana leta 740 (ali 726). Čeprav gre po besedah zakonodajalca v predgovoru za izbor zakonov iz Justinijanovih Institucij, Digest, Kodeksa in Novel, se predpisi dejansko v mnogih primerih občutno odmikajo od rimskega prava. Osnovno o Eklogi z navedbo edicij in lit. gl. pri: Kambič, 1998, 87 ss.

¹⁷ Pregled stanja raziskav: Kambič, 2009, 189 ss. in Kambič, 2010, 69 ss.

Že Vilfan je opozoril, da se je na ozemlju današnje Slovenije, ki je pripadalo Beneški republiki, recepcija začela v 12. stoletju, to je stoletje prej kot v notranjosti (Vilfan, 1968, 200). Močnejše pa naj bi prišla do izraza od konca 13. stoletja dalje, skladno z razmahom trgovine in razvojem instituta zasebne lastnine. Proces recepcije je bil v Primorju intenzivnejši, bolj izraziti pa so tudi elementi kontinuitete. Glede kontinuitete Vilfan ugotavlja, da je bila v primerjavi z drugimi pokrajinami nekdanjega rimskega imperija nadpovprečno močna v Istri, v ostalih slovenskih pokrajinah pa je bila občutno pod povprečjem, ter dodaja, da moremo z neposrednim vplivom rimskega prava v smislu kontinuitete »do neke skromne mere« računati le v primorskih mestih (Vilfan, 1961, 40).

O pravnem razvoju v primorskih mestih pa nam dajejo pomembne podatke ohranjeni statuti, ki nam pomagajo iskati odgovore na konkretna vprašanja glede kontinuitete in recepcije rimskega prava v Primorju.¹⁸

DEDOVANJE HČERA PO PIRANSKIH STATUTIH

Piranski statuti

Statuti primorskih komunov¹⁹ so se kot tipičen izraz mestne avtonomije začeli pojavljati v visokem srednjem veku in predstavljajo rezultat dolgotrajnega razvojnega procesa. Po vsebini so konglomerat najrazličnejših sestavin. Poleg močno izraženega domačega običajnega prava in prvin rimskega municipalnega prava srečujemo v njih tudi elemente neposredno prevzete iz fevdalnega prava, privilegijev raznih vladarjev, javnopravnih pogodb in zapriseg na raznih zborih (prim. Pahor, 1987, XVII). Zaradi različnih praktičnih okoliščin so statutarne določbe stalno dopol-

18 Statut predstavlja postavljeno, to je uzakonjeno pravo. Beseda izvira iz latinske »*statutum*« (od *statuo* – postavim, določim, odredim) in pomeni posamezno pravno določbo (arh. postavo). S slovenskim izrazom statut pa praviloma širše opredeljujemo edicijo oziroma zbirko, se pravi celoto posameznih določil (statutov v ožjem pomenu besede), ki je v izvornikih označena z množinskim samostalnikom »*statuta*«. Če torej danes govorimo (v množini) o statutih določenega mesta, praviloma mislimo na več edicij mestnega prava ali pa, odvisno od konteksta, kar na vsa določila. Poskus definicije statuta gl. pri: Vilfan, 1961, 149 s.

19 Za primorske srednjeveške mestne skupnosti se uporabljata izraza komuna in komun. Čeprav je beseda komuna s sodobnega jezikovnega vidika korektnjša (gl. npr.: Štih, 2009, 472 z op. 40), se zavzemamo za ohranitev izraza komun v njegovem specifičnem pomenu. Odločitev terja obsežnejšo argumentacijo, ki presega okvire pričujočega dela in ji bo treba posvetiti samostojno razpravo. Naj na tem mestu navedemo zgolj odlomek iz Vilfanovega zadnjega dela Zgodovinska pravotvornost in Slovenci: »Ker je bila slovenska beseda prevzeta v zahodni soseščini (*IL COMUNE*), je bila moškega spola, prav tako kot ponemčeni *DER KOMAUN* (v pomenu mestnega zbirališča) v Ljubljani. Šele prevajanje iz francoščine (*LA COMMUNE*) je v novjšem času v zvezi s francosko komuno uvedlo ženski spol: komuna. Čeprav je še Pleteršnik poznal samo starejšo obliko komun, priznava Slovar slovenskega knjižnega jezika le novejšo obliko in s tem daje prevajalcem prednost pred izročilom v živem jeziku« (Vilfan, 1996, 187 s).

njevali in delno tudi spreminjali.²⁰ Za posamezne kraje je torej v časovnem zaporedju nastalo več statuten. Tudi tam, kjer statuti nosijo novejšo letnico, so njihove določbe po nastanku praviloma starejše. Za raziskovalca je posebno dragoceno in privlačno piransko pravo, saj ohranjene redakcije piranskih statuten nudijo edinstveno možnost, da kontinuirano sledimo razvoju statutarne prava skozi daljše obdobje.²¹

Piran je imel svoj statut že leta 1274 (o njem gl. Pahor, 1975, 77–88), kot eno prvih mest na vzhodnem Jadranu, njegove korenine pa segajo že vsaj v 10. stoletje. Ta statut je žal preživel le fragmentarno v poznejših prepisih. Naslednja redakcija statuta iz leta 1307 pa je že celotna, zato jo za namene tega dela imenujemo prva redakcija (v smislu prve v celoti ohranjene redakcije statuta – v nadaljevanju PS 1). Tej so sledile redakcije leta 1332 (druga redakcija – v nadaljevanju PS 2) in 1358 (tretja redakcija – v nadaljevanju PS 3). Leta 1367 je zaradi nujnih praktičnih potreb, to je sporov med prebivalci, ki so izvirali iz nejasnosti in napak v obstoječem statutu, nastala knjiga popravkov (*Liber correctionum*). Leta 1384 pa je bila izdana zadnja redakcija statuta (četrta redakcija – v nadaljevanju PS 4), ki je s popravki in dopolnitvami (*Liber correctionum* 1416–1602) ostala v veljavi do konca beneške oblasti leta 1797.²²

Hčere kot neoporočne dedinje

Po vseh ohranjenih redakcijah piranskega statuta je smel zapustnik načeloma prosto razpolagati s svojim premoženjem, omejeval ga je le institut nujnega dedovanja.²³ Tako je do neoporočnega dedovanja prišlo le, če zapustnik ni napisal oporoke ali pa je bila slednja neveljavna. V tem primeru so dedne upravičence in njihove dedne deleže določala statutarna pravila. Kot intestatni dediči so po vseh ohranjenih redakcijah v prvi vrsti prihajali v poštev zapustnikov otroci, in sicer ne glede na spol, ki so si dediščino delili po enakih delih.²⁴

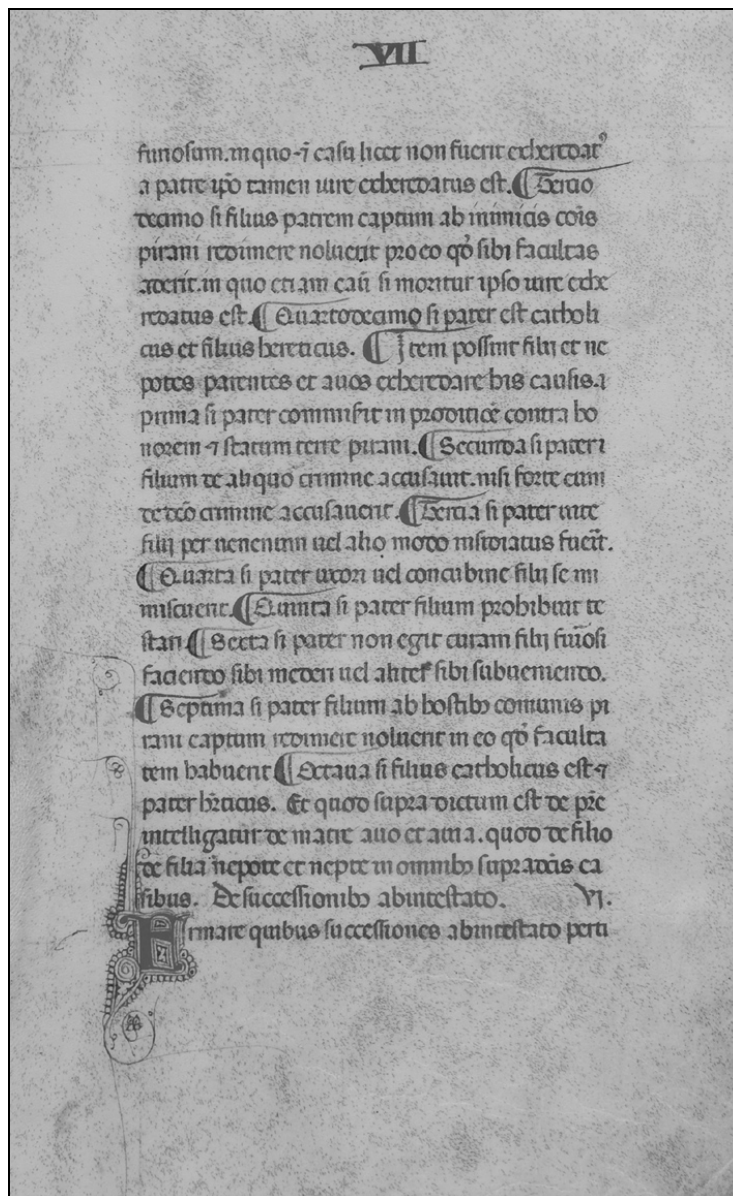
20 Nenehne spremembe statutarne določbe so bile še posebej značilne za severnoitalijanska statutarne mesta, iz katerih so se že takrat pregovorno norčevali (npr. »*Legge di Verona non dura da terza a nona*«, »*Legge fiorentina fatta la sera è guasta la mattina*«). Gl. Bellomo, 1995, 83 ss.

21 Edicija redakcij: Pahor, Šumrada, 1987; prim. de Franceschi, 1960. Slednje delo ima, kot opozarja Pahor (1987, LXXXVI s), določene pomanjkljivosti, predvsem pa ne vključuje zadnje, najpomembnejše redakcije statuta iz leta 1384.

22 Več o okoliščinah nastanka posameznih redakcij in njihovih splošnih značilnostih gl.: Pahor, 1987, XV–LXX. K temu primerjaj spremno študijo k faksimilu statuta iz leta 1384 (Darovec, Šumrada, 2006, 15–35), ki sicer povečini koncizno povzema Pahorjeve ugotovitve. Njen uvodni del, kjer avtor(ja) kratko govori(ta) o pravnem razvoju (Darovec, Šumrada, 2006, 15), bi bilo potrebno korigirati.

23 Pri tem puščamo ob strani formalne omejitve testiranja žensk. O nujnem dedovanju gl. spodaj.

24 Otroci so nedvomno dedovali tako po očetu kot po materi. Prim. Margetić (1996, 114), ki v zvezi z istrskimi statuti omenja samo očeta (»Djeca nasljeđuju očinsku ostavštinu«).

Sl. 1: Piranski statut iz leta 1384, fol. 82: del petega poglavja sedme knjige, ki določa razloge za razdedinjenje (SI PAK PI 9, statuti, št. 7).

Fig. 1: The Statute of Piran from 1384, fol. 82: a part of the fifth chapter, book seven, which defines reasons for disinheritance (SI PAK PI 9, Statutes, n.o 7).

Redakcija iz leta 1307 to določa posredno in z nomotehničnega vidika precej okorno še v poglavju o oporočnem dedovanju: »*omnia bona sint inter eos fratres et sorores, et in fraterna compaignia comuniter inter omnes diuidantur*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 14).²⁵ Norma se namreč nanaša na zapustnikovo dolžnost, da je v oporoki s klavzulo »*in contentu et benedictione*« vsaj nekaj naklonil svojemu otroku, ki ga ni postavil za dediča. Če oporoka ni vsebovala te sestavine, je bila neveljavna in prišlo je do neoporočnega dedovanja, pod pogojem, da so prezrti otroci uveljavljali svojo dedno pravico in da so hkrati v zapuščinsko maso všteli morebiti že prej pridobljeno premoženje.²⁶ Implicite pa dedna pravica zapustnikovih descendentov obeh spolov izhaja tudi iz norme, ki govori o neoporočnem dedovanju v drugem dednem razredu: »*si quis cuius Pyrani sine testamento obierit non habens filios uel filias*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 21). Enako dikcijo obeh določb z malenkostnimi jezikovnimi spremembami ohranja tudi druga redakcija Piranskega statuta iz leta 1332 (gl. Pahor, Šumrada, 1987, PS 2. VII, cap. 11 in 17). Zelo podobno, vendar z občutno daljšim uvodom nato bistvo podaja tudi tretja redakcija statuta iz leta 1358: »*omnia bona [...] sint inter omnes fratres et sorores comunia et inter eos comuniter diuidantur*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 3. VII, cap. 12). Pomemben sistemski in slogovni preskok pa ob enaki vsebini zaznamo v šestindvajset let mlajši, četrti redakciji statuta iz leta 1384, ki vprašanje prvega reda intestatnih upravičencev osvobaja nomotehnične vezanosti na dejanski stan prezrtja oziroma kolacije, s tem ko splošno in abstraktno določa: »*si quis mortuus fuerit abintestato et habuerit filios uel filias ab eo legitime descendentes, tunc successio uniuersorum bonorum suorum filiis et filiabus equaliter pertineat et expectet*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 6).²⁷

Reprezentacijska pravica in dolžnost kolacije

Reprezentacijsko ali vstopno pravico, to je pravico, na podlagi katere so potomci otroka, ki je umrl pred zapustnikom, stopili v njegov pravni položaj in skupaj po-

25 V citirani normi je zanimiv dostavek »*et in fraterna compaignia*«, ki najverjetneje kaže na institut skupnosti dedičev (ki ga je, mimogrede rečeno, poznalo tudi staro rimsko pravo: *societas ercto non cito* – gl. npr.: Bannon, 1997, 14 ss), čigar bistvo je bilo v tem, da so moški potomci po očetovi smrti ostali v premoženjski skupnosti. Več o tem gl. pri: Weber, 1889, poglavje: Die »*fraterna compaignia*« in Venedig. Bratska skupnost je bila temelj za poslovno dejavnost, po njej pa se je bržčas zgledovala tudi zakonska zveza, sklenjena po lokalnem običaju (gl. npr. besedno zvezo: »*fraterna compaignia inter uirum et uxorem*« – v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. XII, cap. 13). K temu gl. še sklepni del op. 50.

26 »*Si homo moritur cum testamento, et in suo testamento non reliquerit filios suos uel filiabus aliquid de suis bonis in contentu et benedictione tunc illi cui non relictum fuerit aliquid [...] licitum sit illi uel illis infra unum mensem post obitum patris sui uenire cum bonis que per eum data fuerint tempore donacionis sue in domo patris*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 14). O dolžnosti vštetja (kolacije) gl. spodaj.

27 Norma tudi jasno izraža takratno splošno prepričanje, da so do dedovanja upravičeni samo zakonski otroci.

dedovali njegov delež, so implicate poznale vse prve tri redakcije, izrecno pa jo je določala šele četrta iz leta 1384: *»Et si moriens abintestato nullos habuerit filios ab eo legitime descendentes sed habuerit nepotes uel neptes descendentes ab eo legitime, tunc successio bonorum suorum nepotibus et neptibus pertineat et expectet in stirpes et non in capita [...] quod de filio, de filia«* (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 6). To je pomenilo, da so del dediščine, ki bi pripadel zapustnikovemu otroku, bodisi sinu ali hčeri, ki je umrl pred zapustnikom, podedovali otrokovi potomci, ne glede na spol.

Emancipirani otroci in dotirane hčere pa so dedovali samo v primeru, če so v zapuščino vsteli premoženje, ki so ga od zapustnika pridobili ob emancipaciji oziroma hčere ob sklenitvi zakonske zveze (tj. doto).²⁸ S kolacijo je dedovanje omenjenih subjektov izrecno pogojeno že po redakciji piranskega statuta iz leta 1307: *»emancipatus uel emancipata de domo patris uel matris sue [...] post mortem eorum nichil habere debeat nisi per testamentum sibi dismissum fuerit, excepto si [...] ueniret cum bonis sibi per eos datis quando emancipatus uel emancipata fuit [...] quod tunc habeat partem ipsorum bonorum«* (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 2). Podobno dikcijo ohranjata tudi redakciji iz leta 1332 in 1358 (gl.: Pahor, Šumrada, 1987, PS 2. VII, cap. 1; PS 3. VII, cap. 12). Četrta redakcija pa že elegantno določa: *»Et si aliqua bona a parte habuerint, debeant ipsa bona omnia uel ualorem ipsorum bonorum habitorum in dotem uel tempore emancipationis ad cumulum hereditatis ducere et presentare. Quibus presentatis, ipsa bona et uniuersa bona hereditatis inter eos equaliter diuidantur.«* (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 6).

Smisel vštetja je bila pravična delitev zapustnikovega premoženja. Prednikove naklonitve otrokom ob emancipaciji oziroma možitvi so namreč na eni strani posredno zmanjševale zapuščinsko premoženje, na drugi strani pa povečevale emancipatovo. Če bi emancipat dedoval brez dolžnosti vštetja, bi bilo njegovo premoženje, ki bi ga dobil od zapustnika, dejansko večje od dednih deležev ostalih dednih upravičencev. Emancipirani otrok je imel zato po statutih na izbiro dve možnosti. Zahteval je lahko, da se premoženje, ki ga je pridobil od zapustnika, všteje v zapuščinsko maso, ki se je nato delila po enakih delih med vse dedne upravičence (tj. otroke). Če tega ni storil, je naklonitev obdržal, vendar ni mogel dedovati po predniku. Enako je veljalo za hčer, ki je dobila doto.

28 Margetić (1996, 165 s.) domneva, da najstarejši, v fragmentih ohranjeni Piranski statut iz leta 1274 te norme ni imel. Po njegovem mnenju je slednji vseboval samo določilo, da emancipat ne dobi ničesar, razen če mu je kaj naklonjeno z oporoko. Zaradi spremembe družbenoekonomskih okoliščin pa naj bi v novem statutu prišlo do dopolnitve, ki dopušča kolacijo. Razlog naj bi bil po Margetiću, podobno kot v Trstu, slabitev funkcije družinske skupnosti, ki je bila povezana s spremembo gospodarskih razmer. O tem vprašanju gl. več pri: Kambič, 2006, 504 s.

Hčere kot nujne dedinje

Določbe redakcije statuta iz leta 1307 ter skoraj dobesedno enake določbe naslednje redakcije iz leta 1332 kažejo, da so v Piranu že zgodaj poznali nujno dedovanje. Zapustnik je namreč moral v oporoki svojemu potomcu, ki ga ni postavil za dediča, s klavzulo »in contentu et benedictione« nekaj vendarle zapustiti. Če se zapustnik otrok ni spomnil na omenjeni način, je bila oporoka, kot smo že omenili, neveljavna in na zahtevo prezrtih otrok je prišlo do neoporočnega dedovanja.²⁹ Na nujno dedno pravico kaže torej dejstvo, da je zapustnik moral otroka omeniti v oporoki in mu nekaj nakloniti. V tem primeru je po vsej verjetnosti v prvi vrsti poudarek na formalni nujni dedni pravici, na kar lahko sklepamo iz dejstva, da višina naklonitve ni bila določena. To je tudi pomenilo, da je po vsej verjetnosti zapustnik smel v zgodnejšem obdobju razdediniti otroka ne glede na razlog.³⁰

Naslednji redakciji statuta iz leta 1358 in 1384 pa vprašanje nujnega dedovanja obravnavata izčrpneje. Medtem ko redakcija iz leta 1358 samo bolj eksplicitno ponavlja določila prejšnjih dveh, četrta redakcija iz leta 1384 uvaja tudi vsebinske novosti. Slednja najprej jasno in v skladu z rimskim pravom³¹ ureja vprašanje formalne nujne dedne pravice: »volumus quod filii preteriti et non nominati in testamento uel codicillo ueniant ad successionem patris sui equaliter secundum formam statutorum infrascriptorum [...] Et quod dictum est de masculo intelligatur de femina« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 2). Skladno s sistematiko, ki ni bila odlika prejšnjih statutow, nato v naslednjem poglavju v duhu rimskega prava izdatno dopolnjuje že obstoječe norme (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 3). Statut je staro ureditev dopolnil s tem, da je jasno določil materialno nujno dedno pravico zapustnikovih potomcev. Če je imel zapustnik do tri otroke, jim je moral nakloniti tretjino svojega premoženja, če jih je bilo več, pa polovico, ne glede na vprašanje ali so bili pod njegovo oblastjo ali emancipirani: »quod quilibet utiliter testari uolens habens filios uel nepotes ex eo legitime descendentes teneatur et debeat si habuerit, filios tres uel infra, eos in tercia parte bonorum suorum heredes instituere. Et si habuerit quatuor aut ultra, in medietate bonorum suorum heredes instituere, si omnes fuerint emancipati, aut omnes non emancipat [...] Et quod dictum est de masculo intelligatur de femina« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 3). Kot vidimo, je takšna nujna dedna pravica veljala tudi za potomce zapustnikovih otrok, kjer so sledili načelu reprezentacijske pravice.

Če oporočitelj v Piranu ni spoštoval nujne dedne pravice, so smeli upravičenci po četrti redakciji statuta zahtevati svoj nujni delež, oporoka pa je kljub temu ostala v

29 Gl. op. 26. Vsekakor je omenjena klavzula prihajala v poštev samo v primerih, ko oporočitelj za dediče ni postavil vseh svojih otrok.

30 Več o tem: Kambič, 2007b, 147 in Kambič, 2006, 513 s.

31 Strnjen pregled rimskega dednega prava gl. pri: Kranjc, 2008, 965 ss.

veljavi.³² K temu statut dodaja še, da lahko v primeru, ko obstajajo skupaj emancipirani in neemancipirani otroci, oporočitelj neemancipirane postavi za dediče, emancipiranim pa nakloni nekaj »*in contentu et benedictione*«. ³³ Če celotno premoženje, ki ga je emancipirani otrok pridobil od zapustnika na podlagi omenjene klavzule ali pa legata oziroma dote, ni dosegel njegovega nujnega deleža, pa mu je četrti statut omogočal, da je zahteval dopolnitev do višine tega deleža.³⁴

Edini način, s katerim je zapustnik po četrti redakciji statuta lahko preprečil, da bi otrok dobil nujni delež, je bilo razdedinjenje, za katerega pa je moral obstajati vsaj eden od štirinajstih taksativno naštetih razlogov. Za ilustracijo si jih nekaj pogledajmo: »*si filius de criminalibus causis patrem accusaverit [...] si filius machinatur uel insidiatur mortem patris; [...] si filius prohibuit patrem testari*.« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 5). Z vidika naše razprave je zanimivo, da vsi razlogi za razdedinjenje, razen enega, govorijo o sinu. Na hčer se izrecno nanaša samo deseti razlog: »*si filia non consentiat patri eam honeste maritare uolenti, et dotem constituere secundum patrimonii uires sed potius uelit ipsa filia luxuriari*.« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 5) To dejstvo bi naše ugotovitve o dednopravnem položaju hčere lahko nekoliko zapletlo, če ne bi na koncu razlogov za razdedinjenje statut dostavil: »*Et quod supra dictum est de patre intelligatur de matre [...] quod de filio de filia*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 5).³⁵

32 »*Si autem parentes filios non instituerint modis suprascriptis, tunc vigore huius statuti uolumus et mandamus quod filii huiusmodi testatorum acquirant supradictam partem hereditatis ut supra remanente testamento in sua firmitate de reliquis bonis prout testator ordinaverit*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 3).

33 »*Si uero testator habuerit aliquem uel aliquos filios emancipatos, et aliquem uel aliquos non emancipatos, possit testator ipsos non emancipatos heredes instituere, et emancipatis relinquere aliquid in contentu et benedictione*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 3).

34 »*Volumus in hoc casu quod hic filius emancipatus petere et acquirere possit tantum de bonis paternis quantum pro sua legitima sibi pertinet et expectat*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 3).

35 Naj opozorimo, da se je celotna prikazana dednopravna ureditev nanašala na neoporočno dedovanje, kar pomeni, da je prihajala v poštev samo v primerih, ko zapustnik ni napravil oporoke oziroma slednja ni bila veljavna. Sicer je načeloma veljalo, da je lahko zapustnik prosto razpolagal s svojim premoženjem in zato je smel nekatere otroke odpraviti na podlagi klavzule »*in contentu et benedictione*«. Kot kažejo določila četrte redakcije statuta, pa premoženje, ki ga je otrok prejel od zapustnika, ni več smelo biti zgolj simbolično, ampak je moralo dosežati nujni delež. S tega vidika moramo dojemati tudi prakso, razvidno iz ohranjenega listinskega gradiva, ki kaže, da so bile oporočne naklonitve potomcem različne. To pa nikakor ne pomeni, da je obstajal razkorak med statutarnimi določbami in prakso. Enakopravnost potomcev je namreč določena samo v primeru neoporočnega dedovanja, torej le tedaj, ko zapustnik ni izrazil svoje poslednje volje, ki je bila omejena le z institutom nujnega dedovanja.

PROBLEMATIKA KONTINUITETE IN RECEPCIJE V PIRANSKIH STATUTIH

»Posredna kontinuiteta«

Preden se osredotočimo na vprašanje, zastavljeno v naslovu članka, si pogloblje pogledimo ugotovitve glede kontinuitete in recepcije ter njunega odnosa v piranskih statutih, ki nam bodo pomagale najti odgovor na omenjeno dilemo.³⁶

Severozahodna istrska mesta po pravnem razvoju nedvomno prednjačijo med mesti na Slovenskem.³⁷ Njihov specifičen razvoj moramo poleg ugodnih gospodarskih okoliščin pripisati tudi vplivu drugačnega civilizacijskega okolja. Čeprav se je s stoletji obalno območje razvijalo tudi pod langobardskim in frankovskim vplivom, romanska tradicija tu nikoli ni popolnoma zamrla, nekaj stoletij bizantinske oblasti pa naj bi jo samo še utrdilo. Zato bi pričakovali, da se v Primorju bolj kot kjerkoli drugje v Sloveniji kažejo sledovi kontinuitete rimskega prava. Osnovni problem glede vrednotenja omenjenega pojava pa predstavlja dejstvo, da so bila severozahodna istrska mesta razen Trsta, kolikor so v antiki sploh že obstajala, nepomembna naselja (prim. Pahor, 1987, XVII). Zato moramo vprašanje kontinuitete v naših primorskih mestih, poleg že omenjene splošne zadržanosti do tega pojava, presojati z dokajšnjo mero previdnosti.

Širše gledano pa vsekakor ne moremo zanikati splošnega kulturno-civilizacijskega vpliva antike na to okolje. Zato bi kazalo vprašanje kontinuitete v Primorju vrednotiti v luči splošnega vpliva rimske civilizacije na tem območju, ki je dajal ton tudi pravnemu razvoju. Tako za slovensko ozemlje ne bi mogli govoriti o neposrednem ohranjanju pravne tradicije v pomembnih naselbinskih centrih, ampak bolj o posrednih impulzih okolja, ki so bržčas iz bližnjih ali oddaljenejših središč že pred prihodom občega prava vplivali na pravno življenje.

Na dednopravnem področju je takšna, lahko bi rekli »posredna kontinuiteta«, še najbolj očitna v institutu notariata, ki se je razvijal najprej pod vplivom poznorimskega municipalnega prava, pozneje pa še v skladu z langobardsko in frankovsko tradicijo, s pojavom recepcije pa je doživel svojo »renesanso« pod vplivom bolonjske šole.³⁸ Omenjeni »posredni kontinuiteti«, izhajajoči iz notarske tradicije, bi lahko v Primorju pripisali institut oporočne svobode in z njo povezan pojav testamentov v rimskopravnem pomenu besede.³⁹ Nanjo se po vsej verjetnosti navezuje tudi institut zasebne lastnine. Naj ob tem spomnim, da je pravna kontinuiteta samo ena od po-

36 Naslednje splošne ugotovitve glede kontinuitete in recepcije bi po našem mnenju z dokajšnjo verjetnostjo lahko raztegnili tudi (oziroma vsaj še) na Koper in Izolo.

37 Primerjavo med Piranom in Ptujem na dednopravnem področju gl. pri: Kambič, 2007b in 2007c.

38 O razvoju notariata v Istri gl.: Darovec, 2000, 981 ss.

39 Po rimskem pravu je bila namreč oporoka enostranski, prostovoljni, preklicljiv in normiran pravni posel *mortis causa*, s katerim je oporočitelj določil svojega dediča kot vesoljnega pravnega naslednika.

membrnih komponent splošne kontinuitete (poselitvene, socialne, ekonomske, kulturne itd.) in da zato o njej ne moremo govoriti ločeno, ampak samo v primeru, ko so podane tudi druge komponente. Rečeno drugače, brez kontinuitete širšega spektra družbeno-ekonomskih odnosov ne moremo iskati pravne kontinuitete.

Nenazadnje naj bi na kontinuiteto v Primorju kazalo tudi dejstvo, da so bili moški in ženske izenačeni pri neoporočnem dedovanju. Margetić to dejstvo decidirano šteje za tipičen izraz kontinuitete in posebnost, ki jo najdemo na širšem ozemlju Istre in Dalmacije: »Nema ni najmanje sumnje da je ta izjednačenost posledica održanog kontinuiteta važenja Justinijanova prava (Nov. CXVII, 1 iz g. 543) u Istri i Dalmaciji uz pomoć stalno prisutnog bizantinskog prava« (Margetić, 1972, 349).

Zgodnja recepcija

Omenjena splošna »romanska« klima je, skupaj z zgodnjim razvojem družbe, ki je bil posledica razcveta trgovine in obrti, nedvomno pospešila in olajšala recepcijo. Glede na dejstvo, da so prvi zanesljivi ohranjeni pravni viri za Primorsko z začetka 13. stoletja, ko je že prišlo do občutnejšega vpliva občega prava, pa težko z gotovostjo ločimo, kaj bi morebiti lahko bil izraz (posredne) kontinuitete in kaj rezultat recepcije.⁴⁰

Vsaj kar se tiče dednega prava, so vse štiri ohranjene redakcije piranskega statuta iz 14. stoletja že pod vplivom rimskega oziroma učenega prava. Prva ohranjena redakcija iz leta 1307 in druga iz leta 1332 sta precej redkobesedni, določbe so po večini kratke in zgoščene, snov ni urejena sistematično in celovito. Druga redakcija se v odnosu do prve razlikuje le malenkostno. Tretja iz leta 1358 in četrta iz leta 1384 pa sta že bolj izčrpni. Obsežnejše norme dajejo vtis, da so uredniki hoteli podrobneje pojasniti skopa starejša določila, ki so bila naslovnikom težje razumljiva, v praksi pa so najbrž povzročala dvome in dopuščala možnost različnih razlag. V njih pa se tudi po sistematiki in vsebini obravnavane snovi že bolj občutno kaže vpliv učenega prava. Glede recepcije predstavlja očitno prelomnico četrta redakcija.⁴¹ Kvalitativni preskok glede na prejšnjo, šestindvajset let starejšo redakcijo, je očitno. Določbe so izpiljene v duhu učenega prava, z normodajnega vidika so v primerjavi s starejšimi dosti bolj sistematične in elegantne, zaslediti je več ustaljenih rimskopravnih izrazov.⁴² V nekaterih pomembnih pogledih nove določbe v duhu rimskega prava tudi vsebinsko dopolnjujejo starejšo ureditev.⁴³ Pa tudi tam, kjer so določeni rimskopravni instituti že obstajali, sta opazna napredek in pravniška omika. Kot

40 O omenjeni problematiki gl.: Kambič, 2005b, 87 ss.

41 Najverjetneje bi do enake ugotovitve prišli tudi, če bi pregledali določbe četrtega statuta, ki se nanašajo na ostala področja zasebnega prava.

42 Npr.: »De successionibus abintestato [...] descendentes [...] in stirpes [...] in capita« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 6); »heredes instituere« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 4).

43 Npr. glede nujnega dedovanja. Gl. zgoraj in Kambič, 2006, 513 ss.

primer naj navedemo ureditev vprašanja kolacije in vstopne pravice (gl. zgoraj). Zasluge za pomembno kvalitativno nadgradnjo že dokaj razvitega piranskega prava ima učeni jurist, notar Marcus Caviano s svojo redakcijsko ekipo.⁴⁴

SKLEP

Dejstvo, da so imele hčere enak dednopravni položaj kot sinovi, ni značilno samo za piranski, ampak za vse istrske in tudi za del dalmatinskih statutov (Margetić, 1996, 114 z op. 3).⁴⁵ Kot že rečeno, se ta specifičnost odločno pripisuje kontinuiteti rimskega prava.

Ob upoštevanju naših gornjih ugotovitev pa se nam izenačitev zapustnikovih hčera s sinovi pri dedovanju vsaj po Piranskem statutu ne zdi tako samoumeven in tipičen izraz kontinuitete, niti njenega posrednega vpliva, ampak menimo da jo gre po vsej verjetnosti pripisati zgodnji recepciji, ki pa je bila uspešna predvsem zato, ker so v Piranu obstajale razvite družbeno-ekonomske okoliščine in z njimi povezani rodbinski odnosi. Domnevamo namreč, da je eden od ključnih elementov za izenačitev hčera dejstvo, da so se v primorskih mestih zaradi ugodnih ekonomskih okoliščin relativno zgodaj začele rahljati vezi v rodbinski skupnosti. Slednje potrjuje tudi Margetić, in to prav v povezavi s piranskim statutom. Margetić namreč domneva, kot smo zgoraj že omenili, da najstarejši, neohranjeni piranski statut iz leta 1274 ni imel norme, ki jo jasno postavlja že naslednja redakcija iz 1307, po kateri mora emancipat všteti ob emancipaciji pridobljeno premoženje, če želi dedovati. To pomeni, da naj bi statut iz leta 1274 vseboval samo določilo, da emancipat ne dobi nič, razen če mu je kaj naklonjeno z oporoko.⁴⁶ Zaradi spremembe družbenoekonomskih okoliščin pa naj bi v naslednji redakciji iz leta 1307 prišlo do dopolnitve, ki dopušča kolacijo. Razlog naj bi bil po Margetiću, podobno kot v Trstu, slabitev funkcije družinske skupnosti, ki je bila povezana s spremembo gospodarskih razmer (Margetić, 1996, 165 s.). Na rahljanje rodbinskih vezi v Piranu kaže verjetno tudi podatek, da je po redakciji statuta iz 1307 ženi, ki umre brez potomcev, prepovedano zapustiti možu prek polovice svoje dote, po statutu iz 1332 pa je bila ta omejitev odpravljena in je smela

44 Več o tem gl.: Pahor, 1979–1980, 143 ss in Kambič, 2007c, 136. O družini Caviano v zgodnjem obdobju gl.: Mihelič, 1986, 125 ss.

45 Na tem mestu se ne spuščam v podrobnosti Margetičevih izvajanj, ki bi sicer potrebovala nekaj pojasnil, korekcij in dopolnitev. Gl. npr. zgoraj op. 24.

46 Tu bi lahko vzporednico potegnili z določili obeh ptujskih statutov, iz katerih lahko razberemo, da so bili do dedovanja v prvi vrsti upravičeni otroci pod zapustnikovo oblastjo, ki so si dediščino delili po enakih delih (*»Get er aber mit dem toed ab und hat seine kind mit heytrat noch mit geschaef von einander nicht getailt, so haben die chinder furbas gleich geerbet«* (Ptujski statut iz leta 1376, čl. 143. Vsebinsko enako: Ptujski statut iz leta 1513, čl. 62). Statuta namreč molčita o dedni pravici emancipiranih otrok, kar bi utegnilo kazati na dejstvo, da je sploh niso imeli, saj naj bi ob emancipaciji oziroma sklenitvi zakonske zveze že dobili svoj delež družinskega premoženja. Gl. Kambič, 2007b, 137.

v takem primeru žena možu zapustiti celotno doto (po: Mihelič, 1978, 27). Kot smo že ugotovili, izvirajo vse ohranjene redakcije piranskih statutow, ki pri neoporočnem dedovanju izenačujejo moške in ženske potomce, iz 14. stoletja, ko so bili rodbinski odnosi že dovolj razviti oziroma stabilizirani, na drugi strani pa je to čas nedvomne intenzivnejše uveljavitve učenega prava, ki se jasno kaže tudi v statutarnih določbah vseh obravnavanih redakcij, še posebej pa četrte.

Dodatni indic za skepso glede kontinuitete smo našli v razpravi D. Mihelič (1978, 23–36),⁴⁷ ki navaja testament Artuika, sina Alberika de Artuico z dne 26. 1. 1287, v katerem so sicer enakovredno upoštevani vsi otroci, ki pa vsebuje še posebno klavzulo, na podlagi katere naj bi s sklenitvijo zakonske zveze hčere izgubile svojo dediščino v prid zapustnikovega sina, tj. njihovega brata (Mihelič, 1978, 24 z op. 11 in 12; Mihelič, 2007, 26). Kljub temu da gre za edini primer te vrste, ki ga je v obravnavanem obdobju odkrila Miheličeva in zato iz njega ne izvaja splošnih sklepov o zapostavljenosti ženskih potomk, pa je vendarle indikativen. Zbudi nam razumen dvom, ali morda omenjena klavzula vendarle ni odsev starejših časov, ko je imel v rodbini prednost moški potomec.

Precej zgovorno se nam zdi tudi dejstvo, da statuti v svoji dikciji kategorično navajajo skupaj sinove in hčere. Kjer pa omenjajo samo sina oziroma moškega, na koncu ne pozabijo poudariti, da se norma nanaša tudi na hčer oziroma žensko.⁴⁸ Tega nomotehnično gledano tako vztrajno ne izraža niti Justinijanovo pravo, ki praviloma govori o otrocih oziroma potomcih (*liberi, descendentes*), niti Ekloga. Tudi iz omenjenega dejstva bi se torej dalo sklepati, da so bili tovrstni posebni poudarki v zgodnjih statutarnih normah potrebni, saj so posebej opozarjali na dejstvo, da so dedno pravico dobile tudi hčere,⁴⁹ v poznejših redakcijah pa so taki dostavki postali del ustaljenega izražanja.⁵⁰

47 Razprava vsebuje tudi druge, s pravnozgodovinskega vidika dragocene podatke in interpretacije, med njimi še posebej dve, za našo razpravo pomembni ugotovitvi: da na podlagi zakonske zveze po običaju Pirana, v kateri sta si zakonca delila premoženje *ut frater et soror*, lahko sklepamo na enake lastniške pravice bratov in sester (str. 26) in da zgodnji testamenti kažejo, da oporočitelji svoje premoženje in nepremično premoženje veljavno zapuščajo moškim in ženskim potomcem, kot je videti na prvi pogled precej enakovredno. Prim. Mihelič, 2007, 26.

48 Gl. npr.: »*non habens filios uel filias*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 21, PS 2. VII, cap. 17), »*inter eos fratres et sorores [...] inter omnes diuidantur*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 14; PS 2. VII, cap. 11), »*Et quod dictum est de masculo intelligatur de femina*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 2, 3), »*et habuerit filios uel filias [...] filiis et filiabus equaliter pertineat*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 6), »*Et quod supra dictum est de patre intelligatur de matre [...] quod de filio de filia*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 4. VII, cap. 5), »*homo uel mulier [...] emancipatus uel emancipata*« (v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 14; PS 2. VII, cap. 11).

49 Naj ob tem spomnimo na srednjeveške privilegije, ki so pri dedovanju plemstva izenačevali moške in ženske potomce in so tudi uporabljali podobno dikcijo. Gl. Kambič, 2005a, 225 ss, z relevantnimi besedili norm na str. 228 s ter 243 z op 109.

50 Vsaj kar se tiče Piranskega statuta, je položaj izenačitve hčera reprezentativen za pravni položaj žensk na sploh (tj. mater, zakonskih žena in sester), ki so v Piranu z vidika zasebnega prava tudi sicer imele

THE HEREDITARY STATUS OF DAUGHTERS ACCORDING
TO THE COMMUNAL STATUTES OF PIRAN – RECEPTION
OR CONTINUITY OF ROMAN LAW

Marko KAMBIČ

University of Ljubljana, Faculty of Law, SI-1000 Ljubljana, Poljanski nasip 2

e-mail: marko.kambic@pf.uni-lj.si

SUMMARY

The reception of Roman law should be understood as a renewed and, in principle, subsidiary application of the Justinian's Codification as defined by methods of medieval and later on, modern legal science. The concept of continuity is, on the contrary, based on the notion that despite the fall of the Roman Empire, Roman law did not vanish but survived in certain territories and was continuously applied, particularly in large towns with a Romanised population. The issue of the continuity of Roman law should be addressed with a certain degree of scepticism, especially in the case of today's Slovenian coastal towns. Owing to questionable settlement continuity of the Slovenian coastal area, one can only discuss indirect impulses from nearby and remote centres that must have had an impact on the legal sphere even prior to the introduction of ius commune. Because of the fact that the first reliable legal sources related to the coast date back to the beginning of the 13th century when ius commune was becoming more and more influential, it is difficult to state with certainty what might have been a reflection of »indirect« continuity and what was the result of reception.

The analysis of all four preserved versions of the Piran Statutes from the 14th century has revealed that the decedent's daughters were entirely equal in hereditary status to the decedent's sons: as first in the line of succession, they were entitled to inherit their father's property together with their brothers. In addition, female descendants were also entitled to the right of representation, compulsory inheritance, as well as subjected to dowry collation and disinheritance.

Despite the conviction that the equal hereditary status of daughters and sons in Istrian and some Dalmatian towns should be viewed as a typical example of continuity of Roman law, this article argues that judging by the Piran Statutes such a status was most probably a result of the early reception of Roman law, which had been successful largely owing to the fact that Piran had been marked by a well-

---

precej samostojen položaj, kar dodatno potrjuje ohranjeno listinsko gradivo. Nedvomno je bila ženska v takratni patriarhalni družbi še vedno v podrejenem položaju, vendar vsaj na premoženjskopравnem področju v občutno manjši meri glede na druga okolja. Ne nazadnje kaže na samostojnejši pravni status žensk v Piranu (pa tudi širše v Istri) specifična oblika sklenitve zakonske zveze, ki je imela pomembne (premoženjske) pravne posledice v odnosu med zakoncema in tudi navzven (gl. npr. v: Pahor, Šumrada, 1987, PS 1. VII, cap. 11; PS 2. VII, cap. 9; PS 3. VII, cap. 8; PS 4. VII, cap. 18. Splošno o njej: Margetić, 1977, 25 ss; Margetić, 1993, XXXVIII ss in Kovačič, 2004, 268 ss).

developed society and economy and, consequently, by loosened family ties. Furthermore, a sceptical attitude towards the theory of continuity is supported by some indications in the preserved legal documents and by the nomotechnics of the Statues. Namely, the sons and daughters are consistently mentioned together, and whenever only the son is referred to, the legislator always emphasises that the rule also applies to the daughter. Such persistency can be observed neither in the Justinian's Codification nor in Ecloga. On the basis of this observation, it can be concluded that such special emphases in early statute norms were indispensable as they pointed out the fact that the right of succession was granted also to daughters.

Key words: Roman law, reception, continuity, daughters, women, inheritance, Piran Statutes

VIRI IN LITERATURA

Seznam kratic

PS 1 – Prva (v celoti ohranjena) redakcija piranskega statuta iz leta 1307.

PS 2 – Druga (v celoti ohranjena) redakcija piranskega statuta iz leta 1332.

PS 3 – Tretja (v celoti ohranjena) redakcija piranskega statuta iz leta 1358.

PS 4 – Četrta (v celoti ohranjena) redakcija piranskega statuta iz leta 1384.

Citati statutov po ediciji: Pahor, Šumrada, 1987.

Darovec, D., Šumrada, J. (2006): Statut piranskega komuna iz leta 1384. Faksimile in spremna študija. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper - Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Založba Annales - Pokrajinski arhiv Koper.

Margetić, L. (1993): Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668 / Lo Statuto del comune di Capodistria del 1423 con le aggiunte fino al 1668. Koper - Rovinj, Centro di ricerche storiche.

Pahor, M., Šumrada, J. (1987): Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja. Vol. I–II. Viri za zgodovino Slovencev 10. Ljubljana, SAZU.

SI PAK PI 9 – Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran (SI PAK PI) f. 9: Komuna Piran.

Bannon, C. J. (1997): Brothers of Romulus: Fraternal Pietas in Roman Law, Literature, and Society. Princeton, Princeton University Press.

Bellomo, M. (1995): The Common Legal Past of Europe 1000–1800. Washington, Catholic Univ. of America Press.

- Brugi, B. (1921):** Per la storia della giurisprudenza e delle università Italiane. Nuovi saggi. Torino, Unione Tip.-Ed. Torinese.
- Darovec, D. (2000):** Vpliv rimskega prava na razvoj srednjeveškega notariata v Istri in Dalmaciji. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 21, 2. Rijeka, 981–1000.
- Engelmann, W. (1938):** Die Wiedergeburt der Rechtskultur in Italien durch die wissenschaftliche Lehre, Leipzig, Koehler etc.
- de Franceschi, C. (1960):** Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358. Venezia, Deputazione di Storia Patria per le Venezie.
- Kambič, M. (1998):** Kazniva dejanja in kazni po Eklogi Leona III. v odnosu do rimskega prava. Zbornik znanstvenih razprav, 58. Ljubljana, 87–122.
- Kambič, M. (2005a):** K zgodovini dednega prava za plemstvo na Slovenskem v srednjem veku z ozirom na recepcijo. Zbornik znanstvenih razprav, 65. Ljubljana, 225–251.
- Kambič, M. (2005b):** Certain Aspects of the Continuity and Reception of Roman Inheritance Law in the Statutes of Slovenian Littoral Towns. Slovenian Law Review, 2, 1/2. Ljubljana, 87–103.
- Kambič, M. (2006):** Nasljedno pravo Piranskog statuta u vidu recepcije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 43, 3/4, 501–521.
- Kambič, M. (2007a):** Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Kambič, M. (2007b):** Primerjalna analiza dinamike recepcije v dednopravnih določilih ptujskega in piranskega mestnega prava. Zbornik znanstvenih razprav, 67. Ljubljana, 133–158.
- Kambič, M. (2007c):** L'influence du droit savant sur la réglementation du droit des successions dans les statuts des communautés urbaines au XIVe et au début du XVe siècle en territoire slovène. V: Augustin, J., Gazeau, M. (ur.): Coutumes, doctrine et droit savant. Poitiers, LGDJ Paris, 117–136.
- Kambič, M. (2009):** Fenomen recepcije na današnjem slovenskem ozemlju kot raziskovalni izziv. Pravnik, 64, 3/4. Ljubljana, 189–200.
- Kambič, M. (2010):** Einfluss des Gemeinen Rechtes in Slowenien aus der Perspektive der Neueren Forschungen. The Annals of the Faculty of Law in Belgrade - Belgrade Law Review, 58, 3. Beograd, 69–82.
- Koschaker, P. (1966):** Europa und das Römische Recht. München - Berlin, H. Beck.
- Kovačič, M. (2004):** Poroka in položaj ženske znotraj zakonske zveze v srednjeveških istrskih in celinskih mestih ter v Trstu. V: Žižek, A. (ur.): Ženske skozi zgodovino. Celje, Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Kranjc, J. (1993):** Evropsko pravo kot zgodovinska kategorija. Zbornik znanstvenih razprav, 53. Ljubljana, 145–159.
- Kranjc, J. (2008):** Rimsko pravo. Ljubljana, GV Založba.
- Lange, H. (1997):** Römisches Recht im Mittelalter I, Die Glossatoren. München, Beck.

- Margetić, L. (1972):** Nasljedno pravo descendenata po srednjovjekovnim statutima Šibenika, Paga, Brača i Hvara. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 22, 3. Zagreb, 339–366.
- Margetić, L. (1977):** Brak na istarski način. Istra, 15, 8–9. Pula, 25–33.
- Margetić, L. (1996):** Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo. Zagreb, Narodne novine.
- Mihelič, D. (1978):** Žena v piranskem območju do srede 14. stoletja. Zgodovinski časopis, 32, 1–2. Ljubljana, 23–36.
- Mihelič, D. (1986):** Življenje in poslovanje nekaterih Cavianijev v srednjeveškem Piranu. Kronika, 34, 3. Ljubljana, 125–136.
- Mihelič, D. (2007):** O otroštvu v srednjem veku (Trst, Koper, Izola, Piran). Etnolog, 17. Ljubljana, 17–29.
- Pahor, M. (1975):** Statut občine Piran iz leta 1274. Zgodovinski časopis, 29, 1–2. Ljubljana, 77–88.
- Pahor, M. (1979–1980):** L'acrostico nel libro degli statuti di Pirano del 1384. Atti CRS, 10. Rovigno - Trieste, Centro di ricerche storiche - Università popolare di Trieste, 143–155.
- Pahor, M. (1987):** Zgodovinski uvod: Srednjeveški statut Pirana. V: Pahor, M., Šumrada, J.: Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja. Vol. I–II. Viri za zgodovino Slovencev, 10. knjiga. Ljubljana, ZRC SAZU - Zgodovinski inštitut Milka Kosa, XV–LXX.
- PTS (1999):** Pravni terminološki slovar do 1991 - gradivo. Ljubljana, Založba ZRC SAZU.
- Stein, P. (1999):** Roman Law in European History. Cambridge, Cambridge University Press.
- Štih, P. (2009):** Knjiga zamujene priložnosti. Zgodovinski časopis, 63, 3–4. Ljubljana, 460–478.
- Vilfan, S. (1961):** Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije. Ljubljana, Slovenska matica.
- Vilfan, S. (1968):** Rechtsgeschichte der Slowenen bis zum Jahre 1941. Graz, Leykam Verlag.
- Vilfan, S. (1990):** K začetkom recepcije rimskega prava na Slovenskem. Zbornik znanstvenih razprav, 50. Ljubljana, 329–339.
- Vilfan, S. (1996):** Zgodovinska pravotvornost in Slovenci. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Weber, M. (1889):** Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter. Stuttgart, Enke. <http://www.textlog.de/8187.html> (24. 6. 2010).
- Wieacker, F. (1996):** Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung. Göttingen, Vandenhoech & Ruprecht.
- Wundt, W. (1908):** Logik der Geisteswissenschaften, 3. Stuttgart, Enke.